

NÂNG CAO HIỆU QUẢ CÔNG TÁC HỎI CUNG BỊ CAN, LẤY LỜI KHAI TRONG ĐIỀU KIỆN GHI ÂM GHI HÌNH CÓ ÂM THANH

NGUYỄN NAM HẢI*

Ghi âm, ghi hình có âm thanh là quy định mới trong Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015. Quá trình thực hiện quy định này còn gặp nhiều khó khăn, vướng mắc, do đó cần nâng cao hơn nữa hiệu quả ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung, lấy lời khai góp phần thực hiện chiến lược Cải cách tư pháp trong thời gian tới. Bài viết trình bày yêu cầu cần thiết phải áp dụng việc ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung bị can, lấy lời khai.

Từ khóa: Hỏi cung bị can, lấy lời khai, bức cung, nhục hình, ghi âm, ghi hình có âm thanh, tố tụng hình sự.

Ngày nhận bài: 05/07/2022; Biên tập xong: 20/07/2022; Duyệt đăng: 26/07/2022

Sound and audio visual recording are new provisions in the 2015 Criminal Procedure Code that the implementation process still faces many difficulties. Therefore, it is necessary to further improve the effectiveness of sound and audio visual recording in interrogation and taking testimony that contributes to the implementation of the Judicial Reform strategy in the coming time. The article presents the necessary requirements to use sound and audio visual recording in suspects interrogation and taking testimony.

Keywords: Suspect interrogation, taking testimony, extorting statement, torturing suspect, sound and audio visual recording, criminal procedure.

Ghi âm hoặc ghi hình trong tố tụng hình sự là chủ trương lớn trong pháp luật tố tụng hình sự của Nhà nước ta nhằm thể chế hoá đường lối, chủ trương xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Bộ luật Tố tụng hình sự (BLTTHS) năm 2015 đã bổ sung quy định về ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong tố tụng hình sự, trong đó quy định bắt buộc thực hiện ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong 02 trường hợp: Hỏi cung bị can (Điều 183) và lấy lời khai của người đại diện theo pháp luật của pháp nhân (Điều 442) và quy định có thể thực hiện ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong 05 trường hợp: Tiếp nhận tố giác, tin báo về tội phạm, kiến nghị khởi tố (Điều 146); Lấy lời khai người làm chứng (Điều 187); Lấy lời khai của bị hại, đương sự (Điều 188); Đối chất (Điều 189); Diễn biến phiên tòa (Điều 258). Quy định ghi âm, ghi hình trong quá trình hỏi cung bị can là một bước tiến trong quá trình bảo đảm quyền con người và hội nhập chung nền tư pháp quốc tế. Mục đích ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh hỏi cung bị can nhằm: Bảo đảm minh bạch các hoạt động của quá trình tố tụng, tăng cường giám sát hoạt động tố tụng tư pháp, buộc các cơ quan tiến hành tố tụng phải thận trọng, khách quan, từ đó hạn chế oan sai; bảo vệ bị can, chống bức cung, dùng nhục hình, bảo vệ quyền con người, quyền công dân; đồng thời bảo vệ cán bộ hỏi cung, tránh bị vu cáo.

Liên ngành tư pháp Trung ương đã ban hành Thông tư liên tịch số 03/2018/TTLT ngày 01/02/2018 (gọi tắt là Thông tư liên tịch số 03/2018)

hướng dẫn về trình tự, thủ tục thực hiện ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh; sử dụng, bảo quản, lưu trữ kết quả ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong quá trình điều tra, truy tố, xét xử, trong đó quy định: “Chậm nhất đến ngày 01/01/2020 thực hiện thống nhất việc ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong điều tra, truy tố, xét xử trên phạm vi toàn quốc”. Thực hiện Nghị quyết số 41/2017/QH14 ngày 20/6/2017 của Quốc hội ngày 11/9/2019, Thủ tướng Chính phủ đã ký Quyết định số 1172/QĐ-TTg phê duyệt Đề án tổng thể về cơ sở vật chất, bộ máy, cán bộ và lộ trình cụ thể thực hiện ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh việc hỏi cung bị can, trong đó có 02 dự án thành phần.

Từ năm 2019 đến năm 2021, Cơ quan điều tra thuộc Bộ Công an trên toàn quốc đã triển khai lắp đặt thí điểm hệ thống ghi âm, ghi hình có âm thanh tại 42 phòng hỏi cung thuộc 11 địa điểm, cụ thể tại: 02 trại tạm giam của Bộ Công an, Công an thành phố Hà Nội, Công an thành phố Hồ Chí Minh, Công an tỉnh Bắc Giang. Kết quả thực hiện thí điểm cho thấy các Cơ quan điều tra đã thực hiện gần 5.000 lượt hỏi cung bị can có ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh. Về cơ bản, việc ghi âm, ghi hình có âm thanh đã bảo đảm yêu cầu về nghiệp vụ, pháp luật, nhất là các vụ án phức tạp, các đối tượng, bị can, người bị hại có khả năng thay đổi lời khai. Quá trình thực hiện bảo đảm bảo mật thông tin theo quy định, hệ thống máy móc thiết

* Thiếu tá, Thạc sĩ, Giảng viên Khoa Cảnh sát điều tra, Học viện Cảnh sát nhân dân

bị kỹ thuật phục vụ ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung bị can có hệ thống giao diện đơn giản để đăng nhập, thao tác không phức tạp, hệ thống vận hành nhanh chóng, thuận tiện. Chất lượng hình ảnh trong các buổi hỏi cung đẹp, rõ nét, âm thanh thu được trung thực, đảm bảo yêu cầu khai thác, sử dụng, tuân thủ quy định của pháp luật.

Tuy nhiên, qua thực hiện thí điểm, hoạt động ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung, lấy lời khai còn gặp một số khó khăn, vướng mắc như sau:

- Những quy định về quy trình, hướng dẫn về ghi âm, ghi hình của Thông tư liên tịch số 03/2018 chưa bao quát toàn diện, đầy đủ cho từng vấn đề của ghi âm, ghi hình. Thực tiễn áp dụng nhận thấy có những vụ án phức tạp, có nhiều bị can, việc cán bộ hỏi cung quyết định ghi âm chứ không ghi hình có âm thanh dẫn đến nhiều trường hợp, Kiểm sát viên hoặc Điều tra viên muốn xem lại file ghi âm đó để đánh giá lại thái độ, hành vi của từng bị can trong quá trình khai báo để đề ra các phương án điều tra tiếp theo trong vụ án có nhiều bị can gặp rất nhiều khó khăn. Nguyên nhân là bởi quyền lựa chọn ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh còn mang tính tùy nghi, phụ thuộc vào ý chí chủ quan của cán bộ hỏi cung.

- Hệ thống phòng hỏi cung chưa đáp ứng được yêu cầu và chưa có tiêu chuẩn thống nhất. Theo thống kê của Bộ Công an, tính đến hết ngày 19/8/2021, tổng số lượng phòng hỏi cung tại Cơ quan điều tra, cơ sở giam giữ là khoảng gần 3.000 phòng, trong đó có gần 2.000 buồng không đủ điều kiện để lắp đặt thiết bị cố định¹. Trong tương lai, so với nhu cầu mua sắm, trang bị đầy đủ số lượng hệ thống, thiết bị ghi âm, ghi hình có âm thanh cho Cơ quan điều tra trên phạm vi toàn quốc để thực hiện ghi âm, ghi hình có âm thanh tất cả các cuộc hỏi cung thì nguồn kinh phí vẫn chưa thực sự được đảm bảo.

- Việc bảo quản, lưu trữ dữ liệu còn nhiều khó khăn như chưa có tủ bảo quản đĩa DVD ghi dữ liệu và các thiết bị lưu trữ khác; thời gian trích xuất file, sao lưu dữ liệu vào đĩa DVD chậm, đặc biệt nếu triển khai đồng loạt việc ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh tại nhiều buồng hỏi cung thì

việc trích xuất file, sao lưu dữ liệu vào đĩa DVD càng mất nhiều thời gian; máy chủ tại Phòng trung tâm có dung lượng thấp, khó khăn trong công tác lưu trữ dữ liệu gốc, nhiều địa phương phải tự đầu tư thêm ổ cứng; phần mềm chưa ổn định, dữ liệu ghi ra có thể xem trực tiếp ở các thiết bị khác mà không cần giải mã ở máy khai thác, điều này không bảo đảm yếu tố an toàn bí mật tài liệu...

- Một bộ phận cán bộ hạn chế về năng lực, trình độ, chưa đáp ứng được yêu cầu thực hiện công tác ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong hỏi cung bị can. Một số Điều tra viên chưa coi trọng việc lập kế hoạch, dự kiến các tình huống phát sinh trước khi hỏi cung bị can, dẫn đến tình trạng đặt câu hỏi khi hỏi cung bị can còn mang tính tự phát. Phần lớn Điều tra viên, Cán bộ điều tra chưa được trang bị kỹ năng, phương pháp hỏi cung bị can khi có ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh dẫn đến tình trạng Điều tra viên, Cán bộ điều tra chưa có tâm lý vững vàng, còn e dè, né tránh, không sẵn sàng thực hiện hỏi cung bị can. Việc ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh ít khiến cho Điều tra viên, Cán bộ điều tra có tâm lý lo lắng, lo ngại hành động, lời nói của mình không được chuẩn mực nên không mạnh dạn áp dụng các chiến thuật hỏi cung để đấu tranh với bị can, dẫn đến chất lượng buổi hỏi cung kém.

- Nhiều tình huống đã xảy ra trong thực tiễn hỏi cung, lấy lời khai có ghi âm, ghi hình có âm thanh nhưng chưa được tổng kết đưa vào trong các bài giảng, bài tập huấn nên kết quả tập huấn còn mang nặng tính hình thức. Các phương tiện kỹ thuật được sử dụng trong tập huấn ở các đơn vị, địa phương thiếu thống nhất, thậm chí không bảo đảm điều kiện tiêu chuẩn dẫn đến quá trình tập huấn chưa thực sự hiệu quả.

Xuất phát từ những khó khăn, vướng mắc nêu trên, để nâng cao hiệu quả ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung, lấy lời khai, bảo đảm quyền con người theo quy định tố tụng hình sự, cần chú ý thực hiện tốt các vấn đề sau:

Một là, liên ngành tư pháp Trung ương cần tiếp tục hoàn thiện, ban hành bổ sung các văn bản hướng dẫn thống nhất về ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung, lấy lời khai. Những nội dung cần nghiên cứu ban hành hướng dẫn bao gồm: Xây dựng quy trình tiến hành ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung, lấy lời khai thống nhất trên toàn quốc cho tất cả các Cơ quan điều tra trong Công an nhân dân, Quân đội nhân dân và Cơ quan điều tra của Viện Kiểm sát nhân dân tối cao; quy định về trình tự, thủ tục, tiêu chuẩn kỹ thuật, bảo quản, lưu giữ hồ sơ tài liệu

¹ Báo cáo của Cục Quản lý xây dựng và doanh trại, Bộ Công an về việc rà soát, đánh giá các buồng hỏi cung tại các Trại tạm giam, Nhà tạm giữ phục vụ thực hiện dự án “Xây dựng cơ sở vật chất, kỹ thuật thực hiện việc ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh theo quy định của Bộ luật Tố tụng hình sự”.

về việc thực hiện ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh trong tố tụng hình sự; phân công, phân cấp về người có quyền truy cập hệ thống lưu trữ dữ liệu để kiểm tra, trích xuất khi cần thiết...), trách nhiệm phối hợp với Viện kiểm sát, Tòa án trong quá trình lưu trữ, quản lý, khai thác, sử dụng dữ liệu hỏi cung, lấy lời khai.

Hai là, hoàn thiện cơ sở vật chất về ghi âm, ghi hình có âm thanh: Bố trí trang bị, lắp đặt hệ thống thiết bị ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh bảo đảm các điều kiện theo quy định tại Thông tư liên tịch số 03/2018. Trên cơ sở xây dựng, hoàn thiện, ban hành tiêu chuẩn thống nhất cho một phòng hỏi cung ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh, tổ chức cải tạo, sửa chữa các phòng hỏi cung chưa bảo đảm yêu cầu và sớm triển khai lắp đặt đồng bộ thiết bị ghi âm, ghi hình có âm thanh tại các phòng hỏi cung chưa được trang bị; lắp đặt máy điều hòa nhiệt độ tại các phòng hỏi cung. Ngoài ra, xây dựng mô hình hệ thống chung có thiết kế mở, có thể dễ dàng triển khai, nâng cấp số lượng theo từng đơn vị. Tại các buồng hỏi cung có thể trực tiếp xem lại, sao lưu, tìm kiếm dữ liệu, ứng dụng công nghệ lưu trữ dữ liệu tiên tiến để giảm dung lượng lưu trữ, tiết kiệm thời gian trích xuất dữ liệu và tăng khả năng mở rộng hệ thống. Trang bị micro gắn cổ áo để bảo đảm quá trình thu âm rõ ràng đối với những bị can cố tình nói nhỏ hoặc có bệnh lý...; thiết bị ghi âm, ghi hình di động để phục vụ công tác hỏi cung, lấy lời khai; nghiên cứu lắp đặt máy móc, trang thiết bị có thể cảnh báo khi xảy ra lỗi hoặc khi không đáp ứng được yêu cầu về chất lượng hình ảnh, âm thanh trong khi hỏi cung bị can để kịp thời phát hiện và khắc phục, tránh xảy ra tình trạng khi có lỗi xảy ra nhưng Điều tra viên không biết, việc hỏi cung vẫn diễn ra nhưng không được ghi âm, ghi hình có âm thanh theo quy định. Cần nâng cấp máy chủ để có thêm dung lượng lưu trữ, quản lý dữ liệu nhiều hơn phục vụ cho công tác khai thác, lưu trữ, sử dụng lâu dài.

Ba là, tăng cường đào tạo, bồi dưỡng, xây dựng đội ngũ cán bộ làm công tác Điều tra viên. Trước hết, cần tổ chức tập huấn, bồi dưỡng nghiệp vụ cho Điều tra viên trong việc vận hành sử dụng hệ thống máy móc, phương tiện kỹ thuật ghi âm, ghi hình có âm thanh trong khi hỏi cung, lấy lời khai. Cùng với đó, tăng cường bồi dưỡng đào tạo nhằm nâng cao phẩm chất đạo đức, nhận thức, trình độ pháp luật, nghiệp vụ cho đội ngũ cán bộ làm công tác điều tra. Tăng cường giáo dục chính trị tư tưởng, đề cao tinh thần trách nhiệm, đạo đức nghề nghiệp; nâng cao trình độ nghiệp vụ, pháp luật, ý thức chấp hành, thượng tôn và hiệu quả thực thi pháp luật của Điều tra viên.

Tăng cường bồi dưỡng, nâng cao năng lực trình độ của Điều tra viên, nắm vững trình tự thủ tục hỏi cung bị can theo quy định của pháp luật. Tài liệu tập huấn phải được biên soạn phù hợp, đúng nội dung, khoa học trên cơ sở những quy định cụ thể đã được ban hành, có lý luận kết hợp với thực hành thực tế. Khi tiến hành tập huấn cần sử dụng nhiều phương pháp, khuyến khích các Điều tra viên tham gia tập huấn tự phát hiện và xử lý những tình huống phát sinh. Đặc biệt, quá trình tập huấn phải từng bước giúp các Điều tra viên thay đổi thói quen, nhận thức về ý nghĩa của việc sử dụng phương tiện kỹ thuật phục vụ ghi âm, ghi hình có âm thanh trong hỏi cung, lấy lời khai, thực hiện nghiêm các nguyên tắc, tôn trọng và bảo đảm quyền con người trong hỏi cung, lấy lời khai và sử dụng thành thực các phương tiện ghi âm, ghi hình có âm thanh khi hỏi cung, lấy lời khai.

Bốn là, tổng kết thực tiễn áp dụng chiến thuật hỏi cung bị can trong điều kiện có ghi âm, ghi hình có âm thanh. Hỏi cung bị can có ghi âm, ghi hình có âm thanh là một vấn đề mới và khó với nhiều đơn vị, địa phương, do đó rất cần thiết phải có những đánh giá từ phía các đơn vị thực tiễn sau một thời gian áp dụng nhất định đối với từng loại án, bị can, địa phương cụ thể. Bộ Công an xem xét tổ chức hội thảo nhằm làm rõ toàn diện, đầy đủ những thuận lợi, khó khăn, vướng mắc, cũng như ưu điểm, hạn chế, thiếu sót và nguyên nhân khi triển khai ghi âm, ghi hình có âm thanh các cuộc hỏi cung trên toàn quốc nhằm rút ra những bài học kinh nghiệm để phổ biến đến các cán bộ làm công tác điều tra./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Chính trị (2005), Nghị quyết số 48-NQ/TW ngày 24/5/2005 của Bộ Chính trị về Chiến lược xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam đến năm 2010, định hướng đến năm 2020 chỉ đạo định hướng xây dựng hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam đến năm 2010, định hướng đến năm 2020.
2. Bộ Chính trị (2005), Nghị quyết số 49-NQ/TW ngày 02/6/2005 của Bộ Chính trị về Chiến lược cải cách tư pháp đến năm 2020.
3. Bộ Chính trị (2010), Kết luận số 79-KL/TW ngày 28/7/2010 về Đề án đổi mới tổ chức và hoạt động của Tòa án, Viện kiểm sát, Cơ quan điều tra theo Nghị quyết số 49-NQ/TW.
4. Quốc hội (2015), Bộ luật Tố tụng hình sự, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
5. Quốc hội (2015), Báo cáo số 870 /BC-UBTVQH13 ngày 20/5/2015 của Ủy ban Thường vụ Quốc Hội về Kết quả giám sát về "Tình hình oan, sai trong việc áp dụng pháp luật về hình sự, tố tụng hình sự và việc bồi thường thiệt hại cho người bị oan trong hoạt động tố tụng hình sự theo quy định của pháp luật".